

Laura-Kristiina Moilanen

Monitieteistä elämäkertatutkimusta

Väitöshaastattelussa FT Heli Valtonen

Filosofian tohtori Heli Valtonen väitteli marraskuussa Jyväskylän yliopiston Historian ja etnologian laitoksella tutkimuksellaan ”Minäkuvat, arvot ja mentaliteetit. Tutkimus 1900-luvun alussa syntyneiden toimihenkilönaisten omaelämäkerroista”. Väitös lähestyy aineistoaan monitieteisesti ja monimetodisesti: käytössä ovat niin diskurssianalyysi, retoriikan tutkimus kuin narratiivinen analyysimenetelmä. Elämäkerroista paljastuu moniulotteisella tavalla, miten naiset ovat kokeneet ja kokevat elämänsä, ja miten heidän kokemuksensa ovat vaikuttaneet heidän minäkuvaansa. Samalla valottuvat laajemminkin ne yhteiskunnan arvot ja mentaliteetit, jotka ovat olleet läsnä naisten elämässä. Aikajänteeksi muotoutuu naisten koko elämä 1900-luvun alkupuolelta elämäkerran kirjoitushetkeen.

Väitöksestäsi on nyt kulunut muutama kuukausi. Millainen mieli sinulle jäi itse väitöksestä ja millainen kokemus itse tutkimusprojekti oli?

Hyvä tunne siitä jäi. Jokainen iso tutkimustyö on oppimisen paikka. Väitöskirjan kanssa työskentely poikkeaa useimmista myöhemmin tehtävistä tutkimuksista siten, että siihen on käytettävissä enemmän aikaa ja resursseja. Tutkijan työ on nykyään usein monen projektin tekemistä päällekkäin. Väitöskirjan tekijällä on enemmän mahdollisuuksia sivupolkuihin ja siksi työskentely onkin luovuuden ja oppimisen kannalta otollista aikaa. Väitöskirjan aikaiset harharetket luovat hyvän pohjan tulevalle luovuudelle. Erityisesti tämä kokeileminen ja etsiminen tekivät minulle työstä positiivisen kokemuksen!

Miten tulit tarttuneeksi tähän aiheeseen ja omaelämäkerta-aineistoon?

Tutkimusaiheeni on oikeastaan vähän sattuman tulosta. Alun perin tarkoitukseni oli käsitellä naisten ammatillista toimintaa ja toimihenkilöistymistä. En ehtinyt päästä aiheessa kovinkaan pitkälle, kun tulin tarttuneeksi omaelämäkertoihin. Ne osoittautuivat mielenkiintoisiksi ja haastaviksi ja

muokkasivat aihettakin aivan uusille urille. Olemassa olevien aineistojen luonne asettaa rajoja historioitsijalle, mutta on aina tutkijasta kiinni, mitä aineistostaan saa irti.

Olet käyttänyt aineistonasi omaelämäkerta-aineistoa. Aiheesi tai ylipäänsä koko tutkimuksesi ei edusta aivan sitä perinteisintä historiantutkimusta.

Silloin kun aloitin työni omaelämäkertojen tutkijana, aihe varmasti poikkesikin totutuista historioitsijoiden aiheista, erityisesti täällä Suomessa. Nykyään tämän tyyppistä työtä tehdään jo paljonkin. Tulevina vuosina valmistunee historioitsijoiden tekeminä useita omaelämäkertatyyppisiin aineistoihin perustuvia tutkimuksia. Monilla muilla aloilla omaelämäkertatutkimusta toki harjoitetaan laajasti.

Koitko tämän haasteellisena ja miten uskosi omaan työhösi riitti?

Se, ettei esikuvia ollut runsaasti tarjolla oli positiivinen haaste. Mahdollisuus tarttua aiheisiin ja lähestymistapoihin, jotka eivät vielä ole täysin vakiinnuttaneet asemansa tutkimuskentällä, tarjoaa runsaasti älyllistä askareta ja luontevan mahdollisuuden monitieteisyyteen ja tieteiden väliseen keskusteluun. Mitä tulee oman uskon riittävyteen, tulee varmasti itse kullekin joskus epäuskon hetkiä. Aina työ ei tunnu luistavan ja ajatus on solmussa, mutta sehän on vain inhimillistä.

Koetko olevasi kuitenkin historiantutkija selvästä monitieteisestä tutkimusotteestasi huolimatta?

Kyllä koen itseni ennen kaikkea historioitsijaksi, vaikka onkin pakko myöntää, että olen ajoittain kokenut olevani jonkinlaisessa välitilassa eri alojen välissä. En henkilökohtaisesti näe eri oppialojen välillä korkeita raja-aitoja tai edes kynnyksiä. Historia minua kiinnostaa siksi, että se luonnostaan on kosketuksessa moniin muihin tutkimusaloihin. Historiantutkijalta edellytetään laajaa yleissivistystä ja hänen olisi hyvä tuntea ainakin jossain määrin myös lähialojen tutkimusta.

Et ole tutkimuksessasi tyytynyt vain yhteen lähestymistapaan vaan käyttänyt useita eri metodeja. Miten päädyit tähän ratkaisuun?

Minulla oli tavoitteena syvyyden luominen tulkintaan. Eri metodeja hyödyntämällä on mahdollista tavoittaa useampia ulottuvuuksia analyysiin. Pyrkimyksenäni oli myös menneisyyden moniäänisyyden tavoittaminen. Halusin tuoda esiin sen, että jokaisen ihmisen kokemus on arvokas

ja toisaalta sen, että yksittäiset kertomukset ovat moniäänisiä. Yksi tapa lukea ei nosta esille kaikkia puolia.

Miten hallitsit tutkimuksesi kokonaisuutta, kun sinulla oli eri lähestymistapoja?

Aluksi tämäntyyppinen lähestyminen voi tuntua hankalalta. Kertomuksia on vain luettava yhä uudelleen. Jokainen lukukerta nostaa esiin erilaisia asioita ja kokonaisuus hahmottuu jokaisen kerran jälkeen uudelleen. Tämä ajatus näkyy myös työni jäsennyksessä siten, että tutkimus rakentuu lukijalle taso tasolta.

Historiantutkimuksessa, kuten tieteessä tietysti yleensäkin, monesti painiskellaan ainutlaatuisuuden ja yleistettävyyden ongelman kanssa. Millaisia pohdintoja tämä omassa työssäsi aiheutti, kun tutkimuksen painopiste oli kahdeksassa omaelämäkerrassa?

Omaelämäkertoista on löydettävissä niin yhteisiä piirteitä kuin ainutkertaisia elementtejäkin. Yhteiset piirteet ovat yhtäältä seurausta samoista tai samankaltaisista kokemuksista, joita samoihin aikoihin eläneet ihmiset kokevat, toisaalta kerronnan konventioista ja malleista. Silmiinpistävää on kuitenkin se, että loppujen lopuksi elämäkerta on kuitenkin aina ainutkertainen. Tapa, jolla omasta elämästä kerrotaan, on ainutlaatuinen, kuten itse elämäntarinakin, huolimatta esimerkiksi kerrontaa ohjaavista yleisistä konventioista. Omaelämäkertoja on toisinaan luettu pyrkimyksenä tyypitellä tarinat jonkin aiheen käsittelytavan perusteella. Yksittäistä kokemusta, vaikkapa millaisia oppimistarinoita omaelämäkerrat ovat, tarkasteltaessa luokittelu voikin onnistua. Mutta miten luokitella kokonaisia elämäntarinoita, niputtaa ainutkertaisia elämiä? Tutkija tietenkin joutuu aina jossain määrin tekemään kategorisointeja, tyypittelyjä ja jäsentelyjä voidakseen ylipäänsä tehdä tutkimusta. Aina kannattaa kuitenkin pohtia, miten pitkälle niitä laatiessa on syytä mennä.

Eli voisi sanoa, että omaelämäkertatutkimuksen arvo on juuri sekä ainutlaatuisuus että mahdollisuus samuuden kokemukseen.

Niin voisi varmaan sanoa. Historiantutkijan kannalta jokainen aineisto on aina omanlaisensa ja kertoo lukijalleen sellaisista asioista, joista muut aineistot eivät voi välttämättä kertoa.

Minusta tutkimuksesi aihe voisi kiinnostaa suurta yleisöä. Mitä arvelet?

Niin, varmasti näin voi olla. Popularisointi vaatisi kuitenkin uudelleen kirjoittamista. Tieteellinen apparaatti pitäisi häivyttää.

Millaisia eettisiä pohdintoja tutkimusprosessin kuluessa nousi esiin?

Tutkijalla on tietenkin suuri vastuu tulkitessaan toisten ihmisten näkemystä omasta elämästään. Jos kuitenkin haluaa käyttää tämäntyyppisiä aineistoja, niitä on myös tulkittava. Tavallaan työskentely on jatkuvaa narulla kävelyä. Tärkeää on tasapainon löytäminen aineistojen tuottajien ja tutkijan tulkintojen välille. Päätin antaa kirjoittajien puhua paljon itse. Siten jätin myös lukijalle tilaa tehdä omia tulkintojaan.

Ihmisten kertomuksia lukiessa nousee varmasti esiin kaikenlaisia tunteita kuten empatiaa.

Totta. Omaelämäkertojen lukija seurustelee hyvin erilaisten ihmisten kanssa ja kuten elämässä yleensäkin toisista ihmisistä pitää enemmän, joistain toisista hieman vähemmän. Jotkut tarinat herättävät surua, toiset hilpeyttä. Yksi ja sama omaelämäkertakin saattaa herättää monenlaisia tunteita. Tutkijan kannalta on oleellista, että tunnistaa omat tunteensa ja myöntää niiden olemassaolon.

Harvan aineiston kanssa varmaan joutuu tällaisten tunnereaktioiden kanssa tekemisiin.

Niin varmaan. Mutta esimerkiksi elämäkerrankirjoittaja joutunee kamppailemaan hieman samantapaisten tunteiden kanssa. Toisen ihmisen elämään sukeltaminen on järisyttävä kokemus. Omaelämäkertatutkimuksessa se kiteytyy ensimmäiseen lukukertaan.

Elämäkertojen kanssa työskentely tuntui sinusta yleensä kiinnostavalta?

Saman aineiston lukeminen yhä uudelleen oli tietysti ajoittain puuduttavaa, mutta kaiken kaikkiaan aihe oli sen verran hypnoottinen, että missään vaiheessa ei tullut mitään isoa ongelmaa motivaation suhteen.

Tuntuiko sinusta, että pystyit ymmärtämään kirjoittajia ihmisenä ja tutkijana?

Tutkijana ja ihmisenä olemista ei voi täysin erottaa. Tutkijana asetumme toki tiettyyn rooliin, mutta ihmisenä olemista ei voi sammuttaa. Inhimilliset tunteet ovat läsnä. Pidän tärkeänä, että tutkija voi myöntää oman inhimillisyytensä ja omat tunteensa. Toivon, että kykenin ymmärtämään kirjoittajia ja tekemään heille oikeutta

Oliko kirjoittajiin helppo samastua?

Jokseenkin ajattomiin kokemuksiin ihmisenä olemisesta on helppo samastua, samoin niihin kokemuksiin, jotka eivät ole kovin voimakkaasti riippuvaisia ajasta ja kontekstista. On aika vaikea tyhjentävästi määritellä miten samastuminen loppujen lopuksi tapahtuu. Samastuminen voi helpottaa ymmärtämistä, toisaalta joskus myös vaikeus samastua on niin ilmeistä, että se auttaa ymmärtämään.

FM Laura-Kristiina Moilanen työskentelee tutkijana Jyväskylän yliopiston Historian ja etnologian laitoksella.